
INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB: NOV: ANGLIAE
VE RI
TAS
The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld
HARVARD COLLEGE LIBRARY

JANUARII NEPOTIANI

EPITOMA

LIBRORUM VALERII MAXIMI

EDITA

AB

ANGELO MAJO

BIBLIOTHECAE VATICANAE PRAEFECTO.

ACCEDUNT

EXCERPTA

E

JULII PARIDIS EPITOMA EORUNDEM LIBRORUM

EDITIO IN GERMANIA PRIMA.

CELLIS,
APUD E. H. C. SCHULZE.
MDCCCXXXI.

Editoris praefatio.

Angelus Majus, indefessus ille veterum auctorum resuscitator, in Tomo tertio Scriptorum veterum Novae Collectionis e Vaticanis codicibus, Romae 1828 in forma quarta editae, inter alia maximam partem Patrum et operum theologicorum apospasmatia, protulit et Julii Paridis epitomen librorum decem Valerii Maximi, aliamque eorundem librorum epitomen Januarii Nepotiani. Prior, quamvis ad illustrandum emendandumque Valerium peridonea, nova, quae illi non inessent, haud offert; posterior, praetermissis multis Valerii exemplis alia profert, tum vero in Valeriani libri primi lacuna explet, quae hactenus desiderabantur.

Januarii Nepotiani igitur epitomen in commodum popularium nostrorum, quibus auctores classici, ut dicuntur, curae sunt, quorum tamen mens a studio Patrum abhorret, integram recudendam esse putavimus; non aeque Julii Paridis librum. Ex hoc tamen omnia ea loca excerpsimus, e quibus futuro Valerii Maximi editori, aliquam utilitatem redundaturam esse, confisi fueramus.

XXVII. Mart. 1831.

Excerpta e praefatione Angeli Maji.

De Julio Paride.

Julius Paris Valerii Maximi breviator ex antiqua quadam praefatiuncula iam innotuerat, quae libri decimi reliquiis praeponi solet, et quam ego quoque repetendam curavi. Verumtamen eius epitomae fragmenta duo tantummodo edita erant, nempe libri decimi titulus primus de praenominibus, et praeterea fragmentum libri I. cap. II. ff. 16. usque ad capitis quarti finem; *) in qua parte operis quum Valerius deficeret, ab Aldo suppletus fuit epitomae nostrae segmento, quod ei Cuspinianus ex antiquo vindobonensi codice sumptum suppeditavit. Post illam vero aetatem vix ullus, quod sciam, integer Julii Paridis codex innotuit, certe vero nihil vulgatum est. Atque haud scio quidnam ipsi vindobonensi codici acciderit; nunc enim in Caesaris bibliotheca nonnisi epitomam libri decimi video apud Kollarium T. II. p. 829. Sed ecce nobis vaticanus codex, calligraphia et vetustate spectabilis, Julii Paridis epitomam integram exhibet, excepto libro decimo cuius nonnisi primus titulus conservatus est. Paridis ad Cyriacum epistolium operi praepositum, nec non Titi Probi, qui alius breviator fuit, titulum operi Paridis nescio cur subscriptum, aere incidendum curavi. Jam epistula dictusque titulus speciosis sane magnisque litteris constant; operis tamen scriptura

*) Vulgatarum editionum Lib. I. cap. 1. Ext. no. 5. usque ad capitis quarti finem. Editor.

multo minutior est atque inclinata, quamquam valde perspicua nec indecora; eaque ad decimum ferme saeculum pertinere videtur. Porro huius edendi auctoris multiplex, meo iudicio, fructus est. Nam primo nemo iam dubitabit, id quod hactenus nonnulli critici fecerant, utrum Valerii Maximi opus ad compendiorum genus pertineat nec ne: nunc enim cognita Paridis epitoma, Valerium ipsum ab hac omnino ratione abhorrere intelligimus. Novum insuper addimus latinis classicis auctorem Paridem, quem antiquis valde temporibus vixisse apparet: eius enim latinitas et pura est et perspicua, et omni vitio sequioris aevi carens: neque is verbis Valerii perpetuo utitur, sed lingua sua saepe loquitur; immo non verbis tantum, verum etiam quandoque rebus sententiave dissidet; sive sponte ab archetypo discedens, sive potius exemplaribus diversis utens. Valerii ipsius lectiones optimas, partim omnino novas partim in antiquis codicibus iam observatas sed a typographis inique exclusas, nunc Paris revocat. Cuius rei ut aliquod exempla proferam, lib. I. 3. 12. desideratam in Valerii editionibus notitiam, quod cultores dei Sabazii (Sabaoth) Judaei fuerint, nunc Paris restituit, habetque consentientem Nepotianum, de quo mox dicam. Rursus II. 1. 21. ait Paris tribunos pl. subscribere solitos senatus consultis litterâ C, qua videlicet significabant tribunos quoque sic censuisse. At in Valerii codicibus editionibusque scribitur perperam, ut puto, T. id est Tribuni. Denique I. 5. 9. apud Paridem Samii Prienensibus misisse dicuntur Sibyllam, cuius ductu et omine Prienenses rem bene gesserunt: at in Valerii editionibus scribitur cymbula: et quamquam in Valerii codicibus aliquot Sibylla item fuerit, nihilominus editores cymbulam praetulerunt: mihi vero secus videtur, nam et samia Sibylla notissima est; atque ad omen ducatumque praestandum multo aptiorem vatem quam cymbulam esse video: nec dissimile exemplum extat in vaticanis exerptis apud Diodorum [1]). — Sed quid statuemus de C. Tito Probo, cuius epitoma

1) Coll. vat. T. II. p. 12. Adi etiam Pausaniam III. 15.

finire dicitur (p. 92) post Paridis libri decimi titulum primum, qui unicus restat, quamvis indiculus (p. 2) sex promittat? Certe Probus ad Paridis novem libros nihil contulit: nihil item lucubrationum eius superesse iudico ad librum decimum: etenim titulum de praenominibus Probus ipse in praefatiuncula ad Paridem auctorem refert. Res ergo prorsus obscura mihi videtur; quamquam eam declarare nititur Vossius [2]), cuius opinionem, etsi haud scio quam sit probabilis, recitabo: Sic statuere velim, Valerium ipsum memorabilia scripsisse: horum epitomem fecisse Paridem: eundem (Paridem) reliquisse librum de nominibus (Romanorum) huius libri compendium fecisse Probum.

De Januario Nepotiano.

Januarium Nepotianum Julio Paride iuniorem existimo; inscium autem quod iam Paris epitomam Valerii Maximi fecisset, eandem spartam marte proprio rursus exornasse. Nepotiani praeviam epistulam ad Victorem Labbaeus olim vulgaverat; ipsam epitomam praetermiserat, cuius diversa a paridensi ratio est: nam neque distinctionem librorum Nepotianus retinet, et multo magis in vocabulis variat, et brevior est; et praetermissis multis Valerii exemplis, ipse alia substituit e classicis auctoribus, et quidem etiam ex Cicerone de rep., derivata. Videsis p. 97. 98. 99. 111. 112. 113. 115. Alia insignis utilitas Nepotiani est, quod illam valeriani libri primi lacunam ipse quoque explet; sed non diversa solum a Paride verba ponit, verum etiam partes quasdam Valerii Nepotianus retinet, quas Paris omiserat, ideoque hactenus desiderabamus; vel quas Paris breviaverat, ipse fere inlibatas excerpsisse videtur. Tum et ab ipso Valerio interdum dissidet v. gr. p. 95 et 100. Religionem eximie se coluisse demonstrat Nepotianus, ita ut huius causa effata quaedam addiderit, quae in Valerio frustra requires. Sic p. 94. cap. I. 2.

2) de hist. lat. lib. I. 29.

ait de suo Nepotianus: ut videlicet priore haberetur loco sacerdos quam consul res sacra quam victoria. Et mox pag. 95 ff. 14. non probaverunt (Romani) contra religiones sapientiam. Codex vaticanus, ex quo Nepotianus prodit, idem ille est unde ego nuper opuscula tria S. Nicetae aquileiensis excitavi; sed tamen qui in Niceta satis erat emendatus, idem in Nepotiano mendis innumeris laborabat, quia videlicet amanuensis ab exemplari corrupto hunc exscripsit. Neque vero ultra Valerii librum III. cap. 2. procedit epitoma; defectu ut arbitror, codicum, non Nepotiani socordia qui imperfectum opus abruperit. Jam codex Nepotiani vaticanus fortasse unicus est; etenim ipse Labbaeus epistularem praefationem ex hoc hausit, ut p. 93. n. 1. iam suasi. Habemus igitur Valerii Maximi epitomas antiquas duas, auctoribus Paride ac Nepotiano. Verumtamen in vaticanis codicibus epitomas alias tres Valerii a recentioribus hominibus curatas vidi, nempe in codice vaticano 7320 per Johannem quemdam Andreae filium; tum in vat. 5817 et in ottobon. 1876 duas alias sine nomine auctorum; quas omnes merito contempsi. Sed enim haud aeque sprevi florilegium quoddam cod. vat. 5114 fol. 27. b. ubi excerpta ex Valerio fiunt. Ibi enim particulam ineditam legebam ex opere integro olim sumptam lib. I. 4. 3. (qui locus ut dixi in Valerio mutilo deest, a breviatoribus autem utcumque suppletus fuit) in L. Junii exemplo qui neglectis auspiciis classem tempestate amisisse decitur. Est autem particula haec. Sic dii, spretis monitis excandescunt; sic humana castigantur, ubi se caelestibus praeferunt. Hac nimirum sententia exemplum Valerius more suo concluserat. Porro in praedicto codice praecedit locus lento enim gradu etc. gravitate conpensat; qui legitur lib. I. 1 ext. 3. sequitur locus aeque enim virtutis est etc. tranferre voluisse, qui legitur lib. I. 5. 2. Ergo ad Valerii lacunam pertinet reaspe praedicta particula inedita, cuius futuri ut spero editores rationem habebunt.

Excerpta

e Julio Paride,

quae ad illustrandum emendandumque Valerium Maximum aliquid conferre possunt.

JULIUS PARIS
LICINIO CYRIACO SALUTEM.

Exemplorum conquisitionem cum scirem esse non minus disputantibus quam declamantibus necessarium, decem Valerii Maximi libros dictorum et factorum memorabilium ad unum volumen epitomae coegi; quod tibi misi, ut et facilius invenires quid quaereres, et apta semper materiis exempla subjungeres.

Finit Epistula.

1) Capitulorum hic index a supsequente opere non semel dicrepat.

Explicita capitula.

Excerpta e Julio Paride,

quae ap illustrandum emendandumque Valerium Maximum aliquid conferre possunt.

Valerius Maximus.	Julius Paris.
Libro I.	Libro. I.
cap. I. nro 16. Creditum est Varronem — ad excubias tenendas — nro. 17. Hercules quoque — — prope interiit.	cap. II. de contemta religione. nro. 1. — ad exuvias tenendas — (ut olim suspicatus videtur Perizonius). nro. 2. Ambivium histrionem Potitiorum familiarem Hercules intra annum interemit, quod impulsu Appii Claudii morem sacrorum servos publicos edocuisset. (Dissidet a Valerio Paris.)
p.ca III. Bacchanalium — vesaniam iretur, sublatus est.	cap. III. de simulata religione. nro. 9. Bacch. — vesaniam iret, sublatus est.
nro. 1 Lutatius, qui — nro. 2. Idem, qui Sabazii Jovis —	nro. 10. Lutatius Cereo, qui — nro. 12. Idem Judaeos, qui Sabazi Jovis — (De Judaeis tacebat mendose Codex ille, ex quo Aldus supplementa sua petebat. Nunc Codex Vaticanus quum Judaeis hanc religionem tribuat, multo magis apparet Sabazium dici pro Sabaoth, veri dei apud Judaeos nomine. Notemus praeterea tempus primae apud Romanos adversus verum Dei cultum persecutionis.)
cap. V. Ext. nro 1. Samii — cymbulam — miserunt.	cap. V. de omine. nro. 9. Samii Prienensibus auxilium adversus Cares petentibus in derisu Sibyllam miserunt, hanc pro exercitu ac classe offerentes: qua duce usi Prienenses bellum consummaverunt.

Valerius Maximus.	Julius Paris
Libro. I.	**Libro. I.**
cap. VIII. nro. 9. Atque hoc quidem — sepulturae possedit.	cap. VIII. de visis. nro. 10. Appius bello civili cum se subducere quaereret scelere, consulto Apolline, tale accepit responsum: nihil hoc ad te, romane, bellum: Euboeae coela obtinebis. Qui cum regnum Euboeae sibi proposuisset, profectus illo, morte occubuit. (Aliter Valerius).
Libro II.	**Libro. II.**
cap. II. nro. 7. Illud quoque memoria reputandum est — veteribus SCtis T litera subscribi solebat.	cap. I. de institutis antiquis. nro. 21. Tribunis pl. intrare curiam non licebat; sed ante valvas positis subselliis, decreta patrum examinabant. Itaque veteribus Senatus consultis C. litera subscribi solebat; eaque nota significabatur, illa tribunos quoque censuisse.
cap. VII. nro 5. Q. etiam Fulvius Flaccus censor, Fulvium fratrem cohortem legionis, in qua — movit.	cap. II. de disciplina militari, nro. 5. Q. Fulvius Flaccus censor Fulvium fratrem consortem, legionem in qua trib. mil. erat dimittere injussu cos. ausum suis tamen mensibus, senatu movit. (Ita Codex confirmans egregiam Perizonii emendationem).
Libro. III.	**Libro. III.**
cap. VIII. nro. 1. Sed dum exemplar — poterat.	cap. VII. de constantia. nro. 1. Fulvius Flaccus cum Capuam recepisset ab Hannibalis possessione, senatu prohibente animadverti in omnes principes civitatis, ipse perstitit. Et cum ad palum jussisset eos adligari, aliae supervenerunt epistulae. in quibus erat scribtum ut omnes punirentur. Non lectis epistulis, Fulvius peracta animadversione, tunc senatus mandata jussit legi. (Contrarium dicit Valerius).
Libro. V.	**Libro. V.**
cap. IV. Ext. nro. 1. Idem pietate Perus existimetur, quae patrem suum Cimona — aluit.	cap. IV. de pietate erga parentes, fratres, patriam. nro. 6. Perus fratrem majorem in carcerem conjectum ultimae senectutis, velut infantem, lacte suo aluit. (Aliter Val.)

Julius Paris.

Libro. X. (Variae lectiones).

—Postumum Ebutium Helvam — Varro putat fuisse numero ∞ —Volero in praenomen abiit, quod volentibus nasci liberi parentibus videbantur — Gajas esse se dicerent.

C. TITI PROBI

FINIT EPITOMA

HISTORIARUM DIVERSARUM EXEMPLORUMQUE ROMANORUM.

Feliciter emendavi descriptum Rabennae

Rusticius Helpidius Domnulus V. C.

Januarii Nepotiani pag. 93.

Epitoma Librorum Valerii Maximi.

Januarius Nepotianus Victori Suo Salutem. 1).

Impensius quam ceteri adulescentes literis studes, quo tantum proficis, ut exigas scripta veterum coerceri, mi Victor: quod iudicium etiam in senibus rarum est, quia recte dicendi scientia in paucis a).. Igitur de Valerio Maxime mecum sentis, opera ejus utilia esse, si sint brevia. Digna enim cognitione componit, sed colligenda producit, dum se ostentat sententiis, locis iactat, fundit excessibus; et eo fortasse sit b) paucioribus notus, quod legentium aviditati mora ipsa fastidio est. Recidam itaque, ut vis, eius redundantia, et pleraque transgrediar, nonnulla praetermissa conectam c). Sed hoc meum, nec vim antiquorum habebit nec fucum novorum. Et cum integra fere in occulto sint, praeter nos d) duo, profecto nemo epitomata cognoscat. Hoc | tutius abutor otio. Heus pag. 94. censor, de cetero e) cave hic aliud quam brevitatem requiras, quam solam poposcisti. Cura, mi Victor, ut valeas.

---

1) Praefationem hanc edidit Labbaeus biblioth. mss. T. I p. 669. Et quidem arbitror ex hoc eodem vaticano codice, a quo nunc ego ineditum ipsum opus depromo: namque Labbaeus in praecedentibus ibi paginis utitur aliis codicibus vaticanis ad edenda antiqua fragmenta. Quod autem codex a me nunc inspectus non solum emendationis aliquot suppeditavit huius praefatiunculae, verum etiam ejusdem particulas novas duas; has, inquam, omissiones Labbaei potius incogitantiae errorique tribuam, quam de alio Nepotiani exemplari, quod nuspiam hactenus comparuit, cogitem.

a) Sex verba quia recte dicendi scientia in paucis, omisit imprudens Labbaeus.

b) Labb. fit. c) Ita eod. vat. cum unica n; quae est prisca orthogr. d) Sic bene cod. vat. male Labbaeus vos. e) In cod. piveteres, ex quo mendo per veteres facere pronum erat, sed parum commodo sensu. Malui de cetero. Labbaeus omissis mediis transiliit ab otio ad cave.

Cap. I.

De Religione.

1) Romani aeque armis ac sacris studentes ex senatus consulto decem optimatum liberos ob noscendas haruspicum disciplinas in Etruriam miserunt; qui ut ceteras quoque caerimonias Graecorum, calliphanas [1]) petierunt.

2) Metellus pontifex maximus Postumium consulem in Africam profecturum sub denuntiatione multae continuit; eo quod esset consul idem flamenque martialis: ut videlicet priore haberetur loco sacerdos quam consul, res sacra quam victoria.

3) Gaius Flaminius adverso omine magister equitum esse noluit.

4) Syracusis cum Clastidio captis M. Marcellus quinquies consul, cum ex voto aedem Honori et Virtuti construeret, a collegio pontificum prohibitus est duobus numinibus unum delubrum dicare: ne, uno contumelia praetermisso, alteri sacrificaretur: aut si quod accidisset prodigium, de placando esset incertus. Marcellus duplo sumptu duo templa constituit.

5) L. Furius Bibaculus praetor a patre magistro Saliorum iussus ancilia tulit: cum id praetori necesse non esset. Sed tamen Bibaculus patri et sacris paruit.

6) M. Atilius a) duumvir iussu Tarquinii regis culeo insutus est, quod librum occultioris sacri describendum subtractum e regiis secretis prodidisset.

7) Gracchis remp. vexantibus, repertum in sibyllinis libris antiquissimam Cererem placandam. Tunc quindecim viri Hennam profecti sunt. Is enim locus a virgine cultus putatur. Et Dea sacrificiis propitiata Gracchorum exitu putatur.

8) Tiberius Gracchus ad augurum collegium e provincia scripsit comperisse se consules non auspicato creatos. Recitata in senatu epistula,

---

1) Ita cod. quam lectionem immutare nolui; quamquam Nepotiani codex mendose admodum ab inerudito librario scriptus est; ita ut multas passim lectiones a me emendari necesse fuerit; ne adscriptis quidem plerumque, ut alias soleo, mendis in scholiis, propter multitudinem et intolerabilem absurditatem.

a) Lectio **Atilius** pro **Tullius**, consonat cum Dionysio halic.

revoca|ti sunt consules, Figulus e Gallia, Scipio Nasica ex Corsica. Tanta vis religionis inerat, ut de ea crederetur etiam absenti. pag. 95.

9) Cum Sulpicio sacrificanti apex cecidit, significatum est instare iacturam sacerdotii.

10) Fabius Maximus cum crearetur dictator, sorex sonuit. Ille ob omen dictaturam deposuit.

11) P. Licinius pontifex maximus virginem Vestae quod quadam nocte ignem perpetuum indiligenter servasset, flagris coercuit. Verum severitas ad pellendam neglegentiam adeo parum profecit, ut postea ignis extinctus sit. Sacerdos vero vel pontifex pro peccato amplius poenae metuens, ornamentum ex suis pretiosissimum cineri superposuit; moxque flamma surrexit. [1]).

12) Albanus insignis vir religione, qui cum capta urbe a Gallis fugeret, plaustroque eveheret familiam suam, virginesque Vestales cum sacris pone vidisset, deiecit uxorem ac filios, et sacerdotes cum piis honoribus suscepit; iussusque iter mutare; Cere pervenit: ex cujus oppidi obsequio in publicas religiones, caerimonias appellaverunt.

13) C. Fabius Dorsuo flamen quirinalis, cum idem Galli obsiderent Capitolium, solemni die gabinatus [2]) sacra praeferens per hostium tentoria, sacrificio peracto rediit.

14) Sub Janiculo arca inventa est, P. Cornelio et M. Baebio Tamphilo a) conss., plena libris nostra lingua atque attica: qua in arca latini pontificum disciplinas, at graeci philosophorum habebant. Servatis igitur nostris, graecos igni dedere; quia non probaverint contra religiones sapientiam [3]) quos libros iussu senatus P. Petilius praetor urbanus exussit.

15) M. Atilius Regulus missus a Carthaginiensibus Romam inter legatos punicos sub sacramento, ut si captivorum commutatio facta non fuisset, ad supplicium rediret; de captivis permutandis populo romano ipse dissuasit; et ad Poenos rediit, ne peieraret.

---

1) Differunt haec a Valerii narratione.

2) Notemus vocabulum. 3) Dictum notabile. Confer. ff. 2.

a) Cod. Pamphilio.

16) Post cannensem cladem cum satis iusto tota civitas in maerore esset, senatus censuit ut dies XXX. tantum luctibus darentur: instabant enim sacra Cereris, quae oportebat a laetis celebrari.

17) Varro in Cannis male adversus Poenos rem gessisse fuere qui crederent, eo quod puerum speciosissimum in Jovis tensa imposuisset. Ob id laesam saevisse Junonem. Vix denique post aliquos annos sacrificiis culpa expiata est.

18) Hercules Italiae hospes sacra fertur Potitis tradidisse, quae per familias servata sunt. Sed postea Appius censor servis publicis ea tra-
pag. 96. didit: ob quod piaculum Potiti omnes puberes fere XXX. eodem occubuere anno: dehinc Appius eiusdem vir generis excaecatus est.

19) Carthagine a Romanis capta, spoliatus Apollo veste aurea, inventae sunt, cum frustis tunicae, manus eorum qui abstulerant a).

20) Brennus rex Gallorum victoriis Delphos usque pervenerat. Cumque iam humanae vires resistere ei omnino non possent, cultoresque loci ad Apollinem confugissent; respondit deos secum et candidas puellas Gallis pugnaturas. Tum nivibus cum omni exercitu Brennus oppressus est [1]).

21) Lucum Aesculapii Turulus Antonii praefectus in usum navium succidit: postea victus a Caesare, in eodem luco Turulus interemptus est.

22) Fulvius Flaccus censor b) cum aedem Fortunae equestris Romae faceret, tegulas et marmora de templo Junonis laciniae transtulit: moxque mente caruit, filiumque militantem in Illyrico amisit. Tum referri senatus usurpata iussit.

23) Pleminius Scipionis legatus Proserpinae thesaurum vacuavit: quem Scipio catenatum Romam direxit, ubi in carcere taetro languore periit. Senatus vero duplam pecuniam reddendam censuit.

24) Eiusdem deae opes rex Pyrrhus Locris populatus est: cumque navigaret, subitis tempestatibus cum classes illisus est; rapta autem in litore inventa ac reddita sunt.

---

1) Deest hoc exemplum apud Valerium. Est ergo exiis praetermissis, quae in epistula Nepotianus conexurum se promittit.

a) Cod. abstulerint. b) Cod. censor senatus.

25) Ad Masinissam regem immensae magnitudinis elephanti dentes praefectus classis detulit; quos cum cognovisset e templo Junonis melitensis ablatos, remisit. Inscripsit quoque gentilibus litteris: accepisse regem ignorantem, supplicem remisisse.

§. II.

Qui Religionem Dissimulaverint, Vel De Contemptu Observantiae.

1) Dionysius Syracusarum tyrannus Locris fanum Proserpinae spoliavit, et navigans suis flatibus, dixit: sic sacrilegi navigant. Idem Dionysius Jovem olympium pallio aureo nudavit, quod Gelo de spoliis Carthaginis dederat; et apposuit laneum dicens, hoc potius convenire, quod hieme apricaret, non quod gravaret aestate.

2) Aesculapio quoque Dionysius barbam auream dempsit et ait, patre levi filium incongrue esse barbatum. Hic quidem impunitus fuit; sed eius filius heres minationis poenas dare delectus, exilio solvit.

3) Alexander [1]) magnus Miletum cepit. Cum milites etiam Cereris pag. 97.
templum introissent, excaecati sunt, ne inspicerent secreta tantum feminis cognita.

4) Persae mille naves appulere Delum a): et cum divitiae in praedas possent allicere victores, omnibus spoliis temperatum est in Dei honorem.

5) Pythagoras b) philosophus ab Atheniensibus pulsus est, librique eius exusti, quia scripserat ignorare se an dii essent, ac si essent, quales essent posse sciri.

6) Socrates in eadem urbe dampnatus est, quod contra religiones nonnumquam disputaret.

---

1) Ab hoc loco usque ad exemplum Deiotari nihil aliud habebamus in Valerii editionibus quam Paridis epitomae fragmentum. Nunc Nepotianus integrum pariter Valerium compilans, plura quandoque nobis exhibet, et a Paridis compendio diversa. Quare haec pars Nepotiani pretiosior ceteris est.

a) Cod. Persae mille navibus implevere Delum. b) Ita nonnulli etiam Valerii codices, pro Protagoras.

7) Phidias ibidem eboris scalptor ait, sumptu minore marmore incipere c) diis simulacra fieri, quod ipsi irati ex ebore Atheniensis iusserunt.

8) Apud eosdem Diomedon, unus de decem ducibus, cum post victoriam ad supplicium pergeret, rogavit ut nuncupata vota pro exercitu solverentur.

Cap. III.

Qui Religionem simulaverunt.

1) Numa Pompilius cum efferatos assiduis bellis Romanos animadverteret, docuit eos cultum deorum. Atque idem ut facilius mansuescerent, Aegeriam nympham in consuetudine se habere praeceptricem sibi confinxit, quo maior apud feroces esset auctoritas.

2) Scipio Africanus neque publica neque privata prius umquam attigit quam in cella Jovis capitolini diutissime moraretur, ante quam videretur, a quoquam.

3) Sylla proeliaturus simulacrum Apollinis Delphis ablatum suppliciter orabat in conspectu militum ut promissa praestaret, videbaturque mire illo d) fretus.

4) Syram mulierem Marius in castris habuit sacricolam, ex cuius se auctoritate asserebat omnia aggredi [2]).

5) Sertorius in exercitu hispano albam cervam habuit; quam persuasit barbaris monitricem sibi esse.

Cap. IV.

pag. 98.

De Superstitionibus.

1) Bachanalium mysteria fuere Romae: sed cum temporibus nocturnis viri ac feminae pariter essent, furerentque multo colentium sanguine; peregrina sacra abolita sunt.

2) Chaldaeos Cornelius Hippalus urbe expulit, et intra decem dies Italia abire iussit, ne peregrinam scientiam venditarent.

3) Judaeos quoque qui Romanis tradere sacra sua conati erant [1]) idem Hippalus urbe exterminavit: arasque privatas e publicis locis abiecit.

---

c) Ita cod.

2) Abest hoc exemplum a Valerii editionibus. 1) Confirmat Nepotianus quae dixi ad Paridem p. 7. (Conf. supra p. 8. Excerpt.)

d) Cod. bellum, pro illo.

4) Lutatium Circonem a) confectorem primi punici belli fama extitit velle ad praenestinae fortunae sortes mittere sive colligere. Hoc cognito, senatus inhibuit extraria responsa consultorum disquiri. Jussum legatis est aedilibusque in haec missis, ut si consuluisset, ad supplicium Romam reduceretur. Denique adeo profuit factum, ut pro incertis ei romana auspicia fuerint: nam ab altaribus patriis profectus, Aegadas opulentissimas insulas in conspectu Carthaginis populatus est [2]).

Cap. V.

De Auspiciis.

1) Urbem Romam auspiciis conditam, certum est. Itaque Remus prior sex vultures auspicatus; postea Romulus duodecim, potior Remo fuit; quod Remus prioribus auspiciis niteretur, Romulus pluribus [3]).

2) L. Tarquinius rex cum centuriis a Romulo constitutis alias adicere disponeret, Attius Navius augur dixit, prius deos consuli oportere. Rex iussit sciscitari, num quod in animo haberet fieri posset. Post consultationem, posse respondit. Novacula, inquit Tarquinius, cotem scindere volo. Nil concitatus augur scidit. Exin magna fides et auctoritas Romae augurum mansit. Navio cum cote et novacula constituta est statua.

3) Tiberius b) Gracchus tribunatum adepturus, pullarium domi consuluit; ab eoque ire in campum prohibitus est. Sed cum pertinaciter pergeret, sic illisit mox extra ianuam pedem, ut eius excideretur articulus. Deinde tres corvi prodeunti ei cum vocibus adversis involaverunt, et compugnantes tegulam ante pedes eius deiecerunt. Cumque in Capitolio consuleret, | similia auspicia habuit. Male igitur tribunatu gesto, pag. 99. occisus est: a Scipione Nasica primo ictus fragmento subsellii, postea clava, expiravit. [1]) Corpus eius cum his qui pariter occisi erant, Lucretius aedilis plebi inhumatum in Tiberim abici iussit.

---

a) Paris Cereo.

2) Multo contractius hoc est exemplum in Valerii editionibus.

3) Non extat hoc exemplum in Valerii editionibus.

1) Subsequens exempli pars abest a Val. edd.

b) Cod. heic et aliquoties alibi Titus; quia scilicet librarius recentier malelegit Titus antiquum compendium Ti: quo significatur Tiberius.

4) P. Claudius praeceps animi primo bello punico pullarium consuluit: qui cum dixisset non vesci pullus, quod malum omen est; bibant, inquit; et in mare proici iussit. Mox classem apud Aegadas insulas cum multo reip. damno et suo exitio amisit.

5) Metello pontifici maximo proficiscenti in agrum tusculanum corvi duo evidenter obstiterunt. Sed neglecto augurio, ire contendit. Inter se aves unguibus laniare coeperunt et rostris dare ictus. Mirans Metellus Romam rediit. Sequenti nocte ex incendio palladium rapuit.

6) M. Tullius Cicero cum in agro caletano a) proscriptus lateret incestante Antonio, corvus virgulam ferream, qua distinguebantur horae, sic rescidit rostro, ut ea excuteretur: togamque Tullii apprehendit et traxit. Sub momento ad eum percussores irruerunt.

7) M. Brutus collega Cassii de exitu belli est civilis ammonitus b) Nam duae aquilae advolantes supra eum campum in quo pugnavit, ex diversis castris convenientes conflixerunt. Victrix profecta ad Caesarem est: fugit illa quae ex Bruti advenerat parte.

8) Deiotaro regi tetrarchae in iter necessarium intento, saevum augurium aquila cecinit. Rex territus rediit. Ea nocte hospitium corruit, quod regi fuerat praeparatum.

Cap. VI.

D e O m i n i b u s.

1) Postquam ceperant Galli de urbe victoriam, patres conscripti deliberabant migrare Veios: cum centurio cohortibus signa referentibus exclamat, signifer hic fige signa; optime manebimus. Paritum omini est.

2) Camillus precatus deos est, populi romani florente fortuna, ut siquis deorum felicitati reip. invideret, per Camillum sibi satisfaceret et sub verbo decidit. Probavit omen exilium quod insecutum est.

3) L. Paulo consuli sorte evenit provincia Macedonia adversus Persen regem. Reversus domum, invenit parvam filiam flentem. Quaerenti

a) Cod. saletano.

b) Ita cod. heic et alibi; ut nunc scilicet Itali scribunt.

causas, illa respondit; mi pater Macedonis c) est mortuus (hoc nomine catellus fuerat) Ille in triumphi spem omen accepit.

4) G. Marius a senatu iudicatus hostis, Minturnis custodiebatur in pag. 100. domo Fanniae. In conspectu eius asello pabulum forte oblatum est, quo contempto animal ad aquam contendit. Obtinuit Marius a multitudine auxiliatrice ut ad litus deduceretur. Tunc parva navi Africam evectus, evasit arma syllana.

5) Pompeius victus a Caesare Cyprum tendens, Paphum venit; ammiratusque aedificium in litore, interrogavit quid esset. Gubernator ait kakon basilea a) dici. Scaevum omen statim tristi vulto prodidit; et effugit locum.

6) L. Cassium Rhodum spoliantem incolae rogabant, ut deorum simulacris abstineret. Ille ait, solem se relinquere. Nec mora; in Macedonia victus periit.

7) A. Pecilio consule obpugnabatur in Liguria civitas b) Letum nomine. Adhortans militem ait consul: Letem hodie capiam. Moxque occisus est.

Cap. VII.

De Prodigiis.

1) Servio Tullio in Tarquinii Prisci regia dormienti caput ardere visum est: quod prodigium cum Tanaquil uxor regis audisset, puerum inter liberos educavit. Denique idem Romae rex fuit gradu sexto.

2) L. Marcius post interitum Pub. et Gnaei Scipionum, perturbatum exercitum ducis alloquebatur officio, cuius capite apex flammae summus emicuit. Postea caecidit hostium milia XXXVII plurimosque cepit: dehinc punicis castris potitus est.

3) Scipio ut in africanam terram descendit, cecidit. Hoc factum pavente exercitu, exclamavit: teneo te, terra Africa; et vicit [1].

c) Ita cod.

a) Cod. caubasilea.

1) Desideratur in Valerii serie hoc exemplum.

b) Val. mons.

4) Sylla contra Samnites gerens bellum, inter sacrificandum ad sinistram serpentem vidit. Mox adhortante Postumio haruspice, produxit excercitum et vicit.

5) Bos locuta Romae est, L. Volumnio et Servio Sulpicio conss.

6) Carnes etiam caelo lapsae sunt; quarum pars ab avibus intercepta est, pars incorrupta diu iacuit. Quo anno gravia fuere bella.

7) Item in sequenti tumultu, infans sex mensium in boario foro triumphum clamavit quievitque. Tum infans alter natus est capite elephantino. Imbre saxatili picena regia verberata. In Gallia eisdem temporibus lupus e vagina gladium sustulit vigili. Tunc et sanguinem duo scuta in Sardinia sudarunt. Apud Antium quoque messores sanguinulentis spicis implevere corbes, et pluviae deciderunt cruentae. CN. Domitii [2]) bos bello punico secundo sonuit: cave tibi, Roma.

pag. 101. 8) G. Flaminius consul sine auspiciis creatus, conflicturusque cum Hannibale ad lacum Trasimenum, cum equo suo cecidit. Et cum post hoc omen rapi signa iussisset, convelli nequaquam potuerunt. Denique effodere ea imperavit. Eo proelio caesa [a]) sunt Romanorum milia XV; capta sex; reliqui fugerunt, milia X. ipse consul occisus est; quem cum Hannibal humari iussisset, non repererunt.

9) Mancinus consul ad Hispaniam directus est, bellum contra Numantinos acturus. Cum Lavinii sacrificaturus esset, emisit cavea pullarius pullos, qui in silvam evolaverunt, nec reperti sunt diu multumque quaesiti. Navigaturus idem e portu Herculis, sine auctore vocis audivit: Mancine mane. Cumque scapham conscendisset, immensum anguem illic exhorruit. Tribus prodigiis nunciata sunt infelicia tria; pugna, foedus, diditio.

10) Tiberius Gracchus civis optimus cum consul rem divinam in Lucanis faceret, bello punico, gemini serpentes allapsi sunt, caesaeque hostiae iecur comederunt. Refugit turba territa sacrificium. Quod cum rursus repetitum esset, idem accidit. Tertio quoque cum diligentissime

2) Aliud agens dixi ad Parid. p. 10. silere Valerium de hoc homine.

a) Cod. fusa.

hostia servaretur et serpentum prohiberetur incursus, arceri non potuerunt, quin idem facerent. Postea consul quamvis vir cautissimus a Flavio hospite inductus in insidias est: atque ita praeventus dolo ut inermis ad eum locum veniret, in quo latebat poenus Mago, et ab eo occisus est.

11) Marcellus Syracusarum victor et fugator Hannibalis, cum sollemne sacrum faceret, primae hostiae iecur sine capite habuit; secundae duplici capite. Haruspici displicuit post prima tristia, sequentia nimis laeta esse. Itaque Marcellus cum exploratum noctu processisset, in Brutiis a Poenis interemptus est.

12) Octavius collega Cinnae vidit Apollinis caput e statua cecidisse, quod caput evelli terra omnino non potuit. Nec longum: cum Cinna dissidens collega periit. Caput statuae post Octavii poenam levatum est.

13) Crassus triumvir dimicaturus Charris cum gente Persarum, pullum accepit paludamentum, cum moris fuerit candidum offerri sive purpureum. Una etiam aquilarum vix potuit evelli. In proelium prodeuntibus altera aquila cum ferretur, retrorsum versa est. Mox innumerae Romanorum cecidere legiones. In conspectu patris filius periit. Crassus ipse iacuit inhumatus, et ludibriis patuit.

14) CN. Pompeio moventi signa Dyrrhachio fulmina adversa occurrerunt: apes quoque obsedere vexilla. Quo viso subitus maeror confudit exercitum, fugerunt hostiae; in templis simulacra conversa sunt, alia fleverunt, alia sudaverunt. Tantus vero in aëre armorum strepitus fuit, ut Antiochiae quasi ad adventum hostium in muros concurreretur.

15) Sub statua Caesaris eisdem temporibus Frallibus in aede Victoriae procera palma nata est: ac mox pharsalica est nunciata victoria. pag. 102.

16) Antequam Caesar occideretur in curia, ante dies paucos bove ex more mactata cor in extis non est repertum. Quod cum Spurinna pronunciasset ad vitae periculum pertinere, ait Caesar constantiae memor: miraris si cor bos non habet! Sed mox ei vitae finis fuit.

17) Xerxi regi Persarum equa leporem peperit in castris: quo prodigio praenunciatum est milites eius pavore fugituros. Omen secutum est; nam diu victor, miser recessit.

18) Idem Xerxes cum Lacedaemonem vellet invadere, inter convivandum accipiens vinum patera excepit sanguinem. Hoc iterum ac tertio. Tunc magi monuerunt ut ab incepta intentione desisteret.

19) Midae regi futuro, cum parvus esset, formicae grana frumenti in os ingesserunt. Ditissimus omnium fuit.

Cap. VIII.

De Somniis.

1) Octavianus Augustus aeger in castris pharsalicis erat. Cumque apud Philippos luce ventura certaturae civile inter bellum romanae manus essent, Minerva in somniis visa medico eius Artorio iussit, ne eo bello Augusto opus esset. Ad quod proelium cum lectica latus est: sed intento eo in adventum victoriae, Brutus castra eius cepit.

2) Calphurnia uxor Julii Caesaris vidit in somnis maritum suum confossum vulneribus in sinu suo iacere. Oravit Caesarem ne eo mane abiret in senatum. Sed ille auspiciorum saepe neglegens, contempsit somnium, sed exitu probavit.

3) P. Decius Mus et Mallius Torquatus consules bello latino somniarunt diis manibus terraeque matri alterius excercitum deberi. Cum consulum somnia convenirent, consulti dii sunt. Idem ex auspicio responsum est, inter eosdem duces, ut is se morti offerret, cuius cornu et acies prius cedere coepisset in proelio. Decium gloriosa facta rapuerunt, quamvis et Torquatus mori pro patria praeoptasset.

4) Ciceroni exuli, cum quiesceret in villa campi atinatis a) in somniis occurrit imago G. Marii cum insignibus consulatus, visusque eum lictori tradere qui in monumentum marianum deduceret; praemissa voce, illic spem ei meliorem fore. Deinceps in templo Jovis a Mario exstructo de reditu Ciceronis senatus decrevit.

pag.103. 5) Cassius parmensis, percusso Antonio, vidit in somno hominem peraegrandem concretum coma et barba. Rogavit quis esset: respondit se esse Orcum. Inclamavit pueros, quaesivitque ecquem talem vidissent.

a) Cod. altinatis.

Negantibus, indormivit. Occurrit iterum species. Accenso dehinc lumine vigilatum est. Paucis post diebus iussu Caesaris capite punitus est.

6) Hannibal somniavit iuvenem humana forma augustiorem, qui se hortaretur in excidium Italiae auctore Jove secuturum. Deinde post tergum respiciens, intueri sibi visus est serpentem vastum cuncta populantem: audire etiam caeli fragorem, nec non et nimbos cum maligna luce visere. Interrogavit iuvenem praeeuntem, quid subsequatur. Ille ad haec; vides; inquit, vides excidium Italiae: taee, et cetera permitte fatis.

7) Alexander magnus quiescentem se interfici Cassandri dextera vidit. Eodem ipso postea insidias ordinante, bibit venenum.

8) Simonides poeta graecus ad litus appulit, et naufragum illic cadaver repertum sepelivit. Dehinc quiescens ammonitus est ab umbra sepulti, ne die postero navigaret. Quicumque solverunt, in conspectu eius summersi sunt. Simonides somnium versibus cum laude celebravit.

9) Croeso regi a) visum est per quietem quod Atys filius suus pulcherrimus fortissimusque ferro interficeretur. Juvenem bellis abstinuit, armamentarium adire non sivit, removit armigeros. Sed circa Olympum aper nimius coepit cuncta vastare et rusticos sternere. Oravit filius ut ad interficiendam beluam mitteretur: optinuit; sed lancea qua petitus aper fuerat, ab eo adulescens, cui commissus fuerat, occisus est.

10) Hamilcar dux Carthaginiensium audisse sibi in somno visus est quod Syracusis, quas obsidebat, alio die caenaturus esset. Pugnavit spe victoriae, et in urbem harpagonibus b) raptus est.

11) Alcibiades somniavit pallio se opertum; et amicae suae tecto ininterea opertus est. c).

Cap. IX.

De Miraculis.

1) Aulus Posthumus dictator contra Mamilium ducem Tusculanorum cum diu pugnaret ad lacum Regillum, Castor et Pollux inter Romanos visi sunt dimicantes.

---

a) Cod. cum *Persarum regi.*
b) Cod. arpaconibus. Scribe a *Syracusanis*, vel ab *hostibus.*
c) Ita cod.

2) P. Vacienus ad urbem Romam nocte vadens vidit iuvenes albis equis sedentes, qui iusserunt ut die sequenti senatui nunciaret Persen regem Macedonum a Paulo esse captum. Vacienus quidem libens laeta executus est; sed iussu senatus missus in carcerem est tamquam incertorum locutor. Mox | litteris Pauli de die victoriaque, certa res patuit. Vacienus solutus custodia agrum dono accepit. Et Vacieno idem gemini visi ad lacum Juturnae sudorem suum equorumque abluentes.

pag. 104.

3) Roma laborans pestilentia per triennium, libros consuluit sibyllinos, quibus iubebatur ut ab Epidauro Aesculapius exhiberetur. Missi legati sunt ad graecam urbem, quos libenter Epidaurii atque humaniter susceperunt. Ibidem se legatis serpens ostendit raro ab incolis nisi feliciter visus. Cumque per triduum familiariter apparuisset, cunctis inspectantibus subiit in triremem romanam, et in tabernaculo legati Quinti Burgoni a) collectus quievit. Urbe profecti Romam sunt: anguis in navi semper apparuit. Antium ventum est: descendit serpens ad limen templi Aesculapii, et triduo inter myrtos latuit. Dehinc rediit ad navem: cumque ventum esset ad Tiberim, enatavit in insulam, in qua illi templum est constitutum. Et mox sanitas Romanis data.

4) Furius Camillus Veios cepit, iussitque statuam Junonis Monetae transferri. Unus e militibus per iocum interrogavit simulacrum, num vellet ire Romam. Respondit, volo.

5) Tum cum Coriolanum mater ab urbis Romae revocavit excidio, ad quartum lapidem via latina Fortunae effigies bis locuta est his verbis: rite, matronae, dedistis: rite dicarunt b).

6) Valerius Publicola consul primus cum expulso urbe Tarquinio contra Etruscos Veientesque pugnaret, e proximo luco audita vox est: uno plus Etrusci cadent; Romanus victor abibit. Utrumque verum fuit.

7) Gaius Fabricius Luscinius consul praecipuus imperator Thurinis auxilio erat contra Brutios Lucanosque. Id cum militibus romanis arduum videretur, ut contra duas gentes validas congrederentur, apparuit

a) Sic etiam cod. ultraiect: Val.

b) Ita cod. At Val. et Par. dicastis.

subito iuvenis ignotus, ad virtutem romanos exercitus acuens, et cum tardiores forte sentiret, scalas gerens per adversas acies hostium: acceditque Romanos pulchrae virtutis hortatu. Denique eo proelio a Romanis caesa sunt milia XX, capta milia V, cum signis tribus c) et duce Tato Tellio d). Mane alio consul Fabricius pronunciavit ei se vallarem coronam daturum qui in castrum primus irruperat. Cum petere praemium nullus audiretur e) honos et manubiae Marti a cunctis militibus cum devota supplicatione delatae.

8) Deos penates Aeneae Ascanius Lavinio transtulerat. Simulacra Lavinium sponte rediere. Rursus traducta Albam, repetivere antiquiora delubra.

9) L. Cassium percussorem avunculi sui G. Julii Caesaris Octavianus Augustus bello est persecutus. Itaque cum ad Philippos pugnaretur, Cassio visum est quod purparatum Julium Caesarem equo incitato in se irruentem videret; et gemens exclamavit: cedamus, quando nec occidisse prodest.

10) L. Lentulus in aegyptio litore forte conspexit fragmentis scaphae humanum corpus exuri; et militibus ait: qui scimus an Pompei rogus sit? Ignorans rem locutus est. pag. 105.

11) Cum sacrarium Saliorum crematum esset, solus Romuli lituus integer repertus est.

12) Exusta similiter aede Fortunae, Servi Tulli statua illaesa inventa est, aliis concrematis.

13) Statua Quintae Claudiae virginis Vestae in area deûm Matris geminum evasit incendium; eius videlicet quae inhaerentem vado Tiberis navem vitta dumtaxat movit. Nam cum rea haberetur incesti, ligavit proram zonula, et ait si virgo sum, sequere; moxque navis mota, ingressaque Romam est, cum simulacro Matris deûm, quod a Penssinunte motum navi advehebatur.

14) L. Lammia vir praetorius mortuus rogoque impositus exclamavit; sed accensa extingui flamma non potuit.

15) Pheretem pamphilum virum Plato scribit in acie cecidisse; et

c) Val. XXIII.
d) Val. Statio Statilio.
e) Cod. audiret, fortasse pro auderet.

post decem dies collectum biduo iacuisse. Dehinc in rogo recepisse vitam, plurimaque locutum quae vidisset in morte.

16) Athenis quidam vir longe doctissimus ictus lapide, omnes sensus retinuit, oblitus est litterarum: durum homini, praesertim atheniensi, damnum.

17) Nausimenis atheniensis uxor in incestu deprehendit filiam filiumque permixtos. Muta exin perpetuo fuit.

18) E contrario Echecles | samius athleta cum vicisset, nec praemium ei daretur, antea mutus, indignatione locutus est.

19) Gorgias apud Epirotas longe primus in feretro matris natus est. Nam dum mulieris cadaver effertur, subito vagitus auditus est.

20) Pheraeo Jasoni vomica vitae periculum saepe faciebat. Hunc quidam gladio ex insidiis percussit, et vulnere rupit vomicam, sanavitque occisuri voluntate.

21) Simonides caenabat apud Scopam in Thessaliae oppido Cranone. Duo iuvenes ingressi specie decora exegere Simonidem ut prodiret. Egresso eo, triclinium cecidit convivasque obruit. Cumque discerni ad sepulturam corpora confusa non possent, Simonides ordinem quo quis accubuerat dixit; laudesque Pollucis et Castoris salutis suae gratia carminibus celebravit.

22) Consulenti Philippo Apollo respondit, ut a quadriga caveret. Rex iussit equos numquam iugari. Vitavit etiam locum in Boeotia cui harma nomen est. Sed princeps vel rex Bithyniae Pausanias a) qui eum vicit [1])
pag. 106. in vagina | gladii, cum quo Philippus occisus est, caelatam quadrigam habuit.

23) Calanus indus victus [2]) ab Alexandro macedone cum rogo se imposuisset, irridenter ab hoste victore interrogatus est, ecquid vellet aut mandasset. Respondit ei indus: cito te videbo. Nec diu Alexander superstes fuit.

24) Prusias a) filius Prusiae bithyni regis pro superioribus dentibus unum os continuum pertinens habuit; nec loquenti obstitit novitas.

---

1) Longe recedit a veritate Nepotianus; neque enim Pausanias fuit Bithyniae princeps, sed nobilis quidem macedo; neque is vicit Philippum; sed proditione interemit. Erroris autem causa fuerunt Nepotiano exempla 24 et 25. in quibus legebat falsum vocabulum Pausanias pro Prusias.

2) Rursus errat Nepotianus, nam philosophus erat, non bellator, Calanus, qui semet sponte in rogum coniecit.

a) Cod. Pausianas.

25) Pyrrhi regis Epirotarum pollex e dextro pede, remedio erat si cui renes tumentes eo tetigisset. Idem Pyrrhus cum ab Antigono victore iussus esset exuri, sic arsit, ut idem pollex igni inveniretur intactus. Qui digitus aureo loculo inclusus, et in antiquissimo templo dodonaei Jovis conditus. Praedictus Pyrrhus et Prusias b) unum os habuerunt pro dentibus, sed distinctum ad dentium similitudinem.

26) Mithridatis et Laodiciae filia Tricipitina c) geminatis dentium ordinibus turpis fuit; quae patrem a Pompeio victum secuta est.

27) A. Lilybaeo, egredientes naves Clipea Africae civitate d) Strabo e) quidam speculans f) numerabat.

28) Aristomenes messenius callidissimus adversus Athenienses fuit: quem tandem captum aperuerunt, corque pilosum repererunt.

29) Polystratus et Hippoclides et uno die nati sunt, et ambo epicurei fuerunt, communibus usi discipulis sunt et patrimoniis, eodemque momento sunt mortui.

30) Cretenses caprae, cum confixae sunt, herbam dictamnum g) comedunt, et tela visceribus eiectant.

31) Caprae in Cephalenia h) non semper aquas potant, sed per majorem anni partem aperto ore sunt, cadentesque aquas excipiunt.

32) In templo Junonis laciniae numquam extra cinis vento depellitur.

33) In Assyria et apud Medos ea vis interdum vento est, ut correpti equites peditesque in ducenta stadia per aerem leventur.

34) Non est incognitum, tantae magnitudinis serpentem exercitui Atilii Reguli iuxta Bagradam Africae amnem infestum fuisse, ut pugna contra eum esset in unda: cumque configi iaculis pro corii vastitate non posset, balistris et saxis esse interemptum: eiusque tergum centum et viginti pedibus extentum in ostentationem miraculi Romam missum.

35) Bura et Helice urbes in achaico litore fluctibus obrutae sunt, terraeque motu esse destiterunt.

Cap. X.

pag. 107.

De Institutis Antiquis.

1) Inituri matrimonium veteres, sicut in rebus cunctis, auspicia colligebant: qua consuetudine taedae auspices dicuntur, quae nuptiis adhibentur,

b) Cod. Pausianas. c) Ita cod. d) Cod. Clipea Africae civitas. e) Cod. Ferabe. f) Cod. specutantem. g) Cod. diptamum. h) Cod. Cephalia.

2) Olim accumbentes viri cibum capiebant, uxoribus ad mensam sedentibus. Hinc illa pictura, discumbens Jupiter, sedentes Juno et Minerva.

3) Pudicitiae in tantum fautum Romae est, ut mulier post primum maritum vidua permanens publice coronaretur. Sed bello civili Caesaris atque Pompei in tantum est populus romanus attritus, ut poena orbis et caelibibus diceretur a). Tam sancta fides matrimoniorum fuit, ut per annos MCL [1]) ab urbe condita, nulli Romae divorterint. Primus igitur Spurius Carvillus sterilem repudiavit, notatusque est.

4) Matrona si in ius vocata est, pro pudicitiae reverentia ab apparitore publico tacta non est.

5) Matronis Romae aliquamdiu vino uti non licuit, in custodiam pudoris.

6) Securi pudicitiae Romani, auro et gemmis et purpura uti matronas siverunt. Neque culta enim concupiscenda sedebat, aut quisquam alienum matrimonium impudice videbat.

7) Nulla vel certe rara iurgia inter coniuges erant. Verum siquid, ibatur in templum deae Viriplacae ad Palatinum montem. Illic dictis, quae inter ipsos erant, concordes revertebantur.

8) Apud priscos nec gener cum socero, nec puber cum patre filius lavit, nec in conspectu simulacrorum turpia corporis nudabantur.

9) Solemni convivio tantum cognati conveniebant, quod charistia vocabatur. Tum diis arbitris et consanguinibus mediis, siqua erant iurgia, proferebantur; et dicta atque aestimata deponebantur.

10) Senes olim etiam alienos juvenes pro suis habebant: invicem adulescentes grandioribus quasi patribus deferebant: obvios prosequebantur ad curiam, manebantque in observatione donec redirent.

11) Adulescentes ad convivium rogati, quaerebant de convivis; ne forte ob reverentiam senum habituri locos non essent. Ammissi b) ad mensam, parcissime loquebantur, primique surgebant.

12) Senes in conviviis maiorum laudes carminibus celebrantes tibiis canebant, ad incendendam exemplis iuventutem.

13) Multis saeculis duravit ut dicta in curia in vulgus non exirent.
pag. 108 Se|natus autem secreto decreverat bellum punicum tertium. Hoc Quin-

1) Immovero per annos DXX.
a) Cod. dicaretur.
b) Ita cod. ut supra ammonitus, ammiratus.

tus Fabius Maximus P. Crasso quaestorio viro in itinere narravit. Ob quod factum Maximus a consulibus tamquam proditor secreti obiurgatus est.

14) Eumenes rex Asiae senatui prodidit Persen bellum parare. Quid tum rex locutus est, quid senatus decreverit, ante Persen captum scivit nemo.

15) Inter consulem proximumque nullus ammittebatur. Denique Quintus Fabius Maximus vir ultimae senectutis post quintum consulatum suum rogatus a filio an nixus [1]) iret ad colloquium Samnitium; noluit, memor moris.

16) Idem Fabius ad consulem legatus Suessam missus cum in conspectu consulis nec equo desiluerit nec caput deoperuerit, rectius per lictorem mandante filio utrumque fecit. Quod probavit pater; scilicet reputans, consuli publice obsequendum fuisse, privatim patri; Fabius ad explorandum filii constantiam non obsequebatur.

17) Ne qua mora consiliis publicis esset, certo loco extra curiam senatus sedebat: qui locus hodie senaculum dicitur: inde citabatur in curiam; non ut nunc cogebatur edictis.

18) Remus et Romulus sub monte Palatino permissu Numitoris avi Romae fundamenta iecerunt, eoque loco sacris operati sunt. Tum largiore vino usi, indutique caprarum pellibus quas immolaverant, iocantes cum pastoribus in obvios irruerunt. Sacrorum morem diu equites romani exercuere.

19) Quintus Fabius instituit ut equites idibus iuliis trabeati incederent.

20) Cum P. Decius comitia in vulgi potestate posuisset, censor Fabius forensem turbam a) in quatuor ordines descripsit, urbanasque tribus appellavit. Hoc Maximi cognomentum meruit; quamvis bello clarus esset.

21) Sponte se iuventus olim militiae offerebat; ne censi capite militarent, ac iis periculose committerentur arma qui tributa penderent. Primus G. Marius capite census in sacramentum rogavit.

22) Confisi virtute Romani sine artificio dimicabant. Itaque P. Rutilio et CN. Mallio conss. e ludo gladiatorio doctores accersiti sunt, ut inferre ictus ac declinare monstrarent: adiutaque est artificio fortitudo.

---

1) Nempe an vellet filio inniti propter senectutem.

a) Cod. fore sequentes.

Cap. XI.

De Spectaculis.

1) Messala censor primus theatrum Romae fecit. Senatus decrevit ne sedentes ludos spectarent, sive urbani sive qui a foris mille passibus abessent; ne fortitudo mollesceret.

pag. 109. 2) Indiscretus a senatu populus per annos DLVIII. in spectaculis fuit. Atilius itaque Serranus et L. Scribonius aedilis cum megalensia ederent, senatui locum dederunt: quod prius facere conatus Scipio est; sed populum laesit, novitatem praecepit.

3) Praeter circenses, spectacula Romae aliquamdiu nulla erant. Sed populo pestilentia laborante, in laudes deorum carmina incompta conscripta sunt: adiectae etruscae saltationes, eque Etruria accersitus ludius, id est princeps scenicorum, qui Histrio vocabatur: isque et motu corporis et sono vocis rudem populum delectavit. In cuius honorem istius modi artifices histriones dicti sunt. A ludio tracta editio ludorum.

4) Atellana scena vel comica fabula ab Oscis accita est, ceteris severior et digna gravitate romana. Et cum alii scenici infames sint, hi nec tribu arcebantur nec a stipendiis militaribus repellebantur.

5) Catulus primus exemplo campanae luxuriae velis in theatro spectantes ab aestu defendit.

6) CN. Pompeius aquas induxit per quasdam semitas fistularum, ut fervorem leniret aestatis.

7) Saeculares ludi, qui post annum centesimum veniunt, a Valerio Publicola imperatore primum instituti, et in honorem Ditis patris Proserpinaeque celebrati sunt apud eam aram quam ipsorum numinum titulo inscriptam Valesius locuples rusticanus, pro trium filiorum sibi reddita sospitate, invenerat: ad quam nigris hostiis immolabatur, et lectisternia excitabantur, et nocturnis ludis festa agebantur, votis publice nuncupatis pro salute romana.

8) Q. Claudius primus scenam pictis tabulis adornavit; G. Antonius auro; Petreius ebore; P. Lentulus Spinther exquisitum cultum vestis induxit. Piget longius prosequi, tibicinum cultum ac multitudinem loqui, aut canentium enervatos modus, ut etiam mimorum turpitudinis: quae omnia prius in dissimulationem laboris parabantur, nunc dantur in incendium libidinis.

9) Munus gladiatorium datum Romae est primum in honorem defunctorum: scilicet filii Bruti Marco et Decio Brutis coss. tum Appii Claudii et Quinti Fulvii. Athletas Marcus Scaurus aedilis primus induxit.

Cap. XII.

De Statua Aurata.

1) Marcus Acilius Glabrio ex voto aedem dedicaverat, ob id quod regem Antiochum apud Thermopylas felici vicisset eventu. In aede statuam auratam patri posuit. Nec in Italia nec Romae cuiquam prius inaurata statua fuit.

Cap. XIII.

pag. 110.

De Jure Religionis Publicato.

1) Solis pontificibus ius sacrorum et civile notum ante fuit: verum G. N. Flavius scriba, natus a patre libertino, formulas sacras verbis aptioribus expedivit, et in notitiam populi publicavit. Ob hoc populo creatus est aedilis curulis. Idem cum venisset ad collegam aegrum, refertum nobilibus cubiculum forte deprehendit: cui cum locus non daretur, sellam curulem exhiberi sibi iussit, atque in ea quae erat potestatis sella consedit.

Cap. XIV.

De Usu Personarum Capiti Inducendarum.

1) Tibicines in templo Jovis quaedam ex ritu antiquitatis ludicra et liberiora faciebant: quae excercere prohibiti per senatus consultum, irati deinde se Tibur sponte propria transtulerunt. Cumque sacris usuique deessent, repetiti sunt per legatos. Noluerunt reverti. Quodam tempore Tiburtini ferias simulaverunt, ebriosque eos plaustris Romam revexerunt. Tum secutum est ut personas sumerent velarentque vultus, pudore quod temulenti fuerant. Exinde usu personarum est consuetudo servata.

2) Nobili cuique quaestum facere, turpe erat Romae. Apud Poenos vero vel turpiter lucrum facere, honestum putabatur.

Cap. XV.

De Ritu Diversarum Gentium.

1) Veteres Romani ad frugalitatem probandam pro foribus vescebantur, et crebrius pulte quam pane.

2) Spartana civitas aliquamdiu cives suos adire Asiam vetuit, ex metu ne luxuriam imitatione cognoscerent. Acceperat enim districtissimorum hominum disciplinam: supra satietatem illic epulas in usu esse, vestem delicatam, unguenti odorem; quae etiam severos emolliunt mores.

3) Jones primi inconcinnius unguenta coronasque sumpserunt, et induxerunt secundae mensae delicatiora convivia, et vini haustum vetustiores.

4) Pausanias rex Lacedaemoniorum ut primum in Asiam venit, in eius luxuriam ac lasciviam solutus est, exercitumque praedurum indulgentius habendo corrupit.

5) Spartani dimicaturi tibiae modulo impellebantur in bellum anapaestico metro.

pag. 111. 6) Idem rursus et coccineis tunicis utebantur in proelio, ne sanguinem eorum hostis videret, alacrioresque fierent cum se vulnus intulisse cognoscerent. — Capillum rutilum sibi ceromate a) faciebant [1]).

7) Apud eosdem Spartanos pueri confectis b) cocco flagris tenuissimis caedebantur, hortantibus ad patientiam verberum parentibus: quorum puerorum siquis vel corpus subtraxisset, vel gestu aliquo doloris sensum significasset, removebatur ut victus. Plerumque autem usque in periculum vitae et largem sanguinis effusionem plagas perferentes, quales futuri essent, a prima aetate pollicebantur [2]).

8) Ut Lacedaemonii militaribus disciplinis, ita Athenienses cunctis officiis impense studebant. Illic erat pulcrum adulescentem fortiter facere, hic bene in foro dicere sive ingeniosius eminere.

9) Principes Atheniensium vitas omnium requirebant, et eas in conciliis publicabant, ut laus vel poena meritis apteque decerneretur. Bonos cives ramis duobus olivae innexis coronabant; qui honos primum Pericli delatus est. Apud eosdem cives atticos ingratus libertus in servitutem revocabatur.

10) Massilienses tres pariter manumitti vetabant [3]). Ingratis libertis tres culpas remittebant; post quartam in servitutis iura revocabant.

11) Idem Massilienses scenicis ludis abstinebant, ne assiduitas spectaculi veniret in morum corruptelam,

1) Haec verba a capillum usque ad faciebant tralaticia extant in codice post n. 16; absunt vero, ut puto, a Valerio.
2) Desideratur hoc exemplum in Valerii serie. 3) Aliter Valerius.
a) Cod. cotta. b) Cod. etmitti; pro confectis.

12) Idem mendicis cibum non dabant, quasi petris [4].

13) Apud eosdem gladius publice erat, quo noxii iugulabantur.

14) Funera idem sine lacrimis prosequebantur: et sacro die suos quisque efferebat, epulis celebratis. Mortem quippe in bonis aestimabant.

15) Venenum apud eosdem Massilienses confectum ex cicuta servatum publice habebatur; ac licito reddenti in senatu causas mortis voluntariae haurire permittebatur. Quae consuetudo de Graecia in Galliam cum gente translata est. Nam illic dolore aut aliquo genere acerbitatis accepto, ad mortem confugiebatur. Multi etiam senes et anus vitae ultimum non expectaverunt, avidi melioris per mortem conditionis.

16) Cum telo portas hospes non ingrediebatur, ne esset formidini.

17) Spartani docebant etiam filios furari [5].

18) Elei [6]) Thebanique permisere passim ut ingenui pueri amarentur, nec inhonestum putavere eosdem corrumpi.

19) Lacedaemonii osculorum licentiam dedere et concubitus, verum pag. 112. palliis interiectis. [1])

20) Apud Romanos triennio puberes [a]) inducebantur in castra ante militiam. [2])

21) Cimbri et Celtiberi laeti in bello peribant, in morbo cum lamentis.

22) Amisso duce, vivere Celtiberes illicitum videbatur.

23) Thraces natales hominum defflent; at funera canticis celebrant. Si quis vero contra morem gentis luget, feminea veste utitur, quoniam in sexu videtur esse mollitus.

24) Apud Indos plurimae singulis uxores sunt. Defuncto viro, in iudicium venitur a feminis ut clareat quam impensissime amaverit. Victrix rogum laeta conscendit, ceteris invidentibus.

25) Apud Cirtenses corporis quaestu dotem parabant, auctumque [b]) turpiter matrimonium pecuniae foeditate faciebant.

26) Persae ante septennium liberos non vident, orbitatem de immaturis timentes.

---

4) Ne hoc quidem est in Valerii serie.

5) Ex Cicer. de rep. IV. 3. in fragmento quod Nonius grammaticus conservavit.

6) Cod. Heraclei. Sed mendum corrigitur a Cicerone de rep. IV. 4. Apud Eleos et Thebanos in amore ingenuorum libido etiam permissam habet et solutam licentiam.

1) Commodissimus mihi obvenit hic Nepotiani locus ad persanandam in editione mea principe Ciceronis de rep. IV. 4. insignem corruptelam. Lege scholium editionis rom. secundae. Sic auctores et codices invicem illuminant. Desideratur quidem in Valerio hoc exemplum, sed id supplevit Nepotianus; quod identidem se facturum, in praefatione promisit. Ex Cicerone autem sumtum esse exemplum, nemo dubitavit.

2) Deest hoc exemplum in Valerii serie. Nepotianus autem sumere videtur ex Cicerone de rep. IV. 3.

a) Cod. pubes, et quidem bis. b) Ita cod.

5

27) Numidarum reges humile putaverunt cuiquam privato osculum dare. Et in castris mos idem 5).

Cap. XVI.

De Militare Disciplina.

1) Scipio Africanus Numantiam missus, omnia quae voluptatis causa haberentur in castris, severo mox summoveri iussit edicto: denique scortorum duo milia cum lixis e procinctu loci eius eiecta sunt: tantumque subito sub districto duce profecit exercitus, ut Numantiam diu perniciosissimam nobis brevi solo aequaret.

2) P. Rupilius consul in Sicilia dimicans contra fugitivos, Q. Fabium generum conviciis publice lacessitum provincia expulit, quia taurominitanam c) arcem in cursu belli fugitivorum prodidisset.

pag. 112. 3) Censor Fulvius Flaccus fratrem Fulvium quod quosdam iniussu consulis sub commeatu dimisisset, senatu depulit.

4) Posthumius dictator Aulum Posthumium filium quod iniussu in hostem processerat, quamvis victorem, iussit securi percuti.

5) Torquatus quoqne consul bello gallico ad comitia romana discedens a) filio castra commisit sub praecepto tali, ne eo absente pugnaret. Adulescens tamen provocatus erupit, et vicit. Mallius reversus pro victoria filium in concione laudavit; sed morte eius militarem tenuit disciplinam: securi enim est percussus adulescens.

6) L. Minucius consul missus est contra Aequos et Faliscos; cumque eius castra coepissent ab hostibus obsideri, L. Quintus Cincinnatus in auxilium missus hostes subiugavit, et consulem magistratu depulit, quod castris se, non armis, defendisset.

7) Africanus Scipio, devicta Carthagine, romanos transfugas crucibus adfixit, latinos securi percussit.

8) Posterior Africanus desertores de auxiliis sociorum in spectaculo bestiis obiecit.

9) L. Paulus eos qui pugnantem se contra Persen deseruerant, subdidit elephantis, ut eorum pedibus tererentur.

10) Rex Pyrrhus cum plurimos ex Romanis sub Tarento cepisset, ultro remisit. Senatus decrevit, ut qui equites fuerant, pedites militarent; qui pedites, funditores fierent. Insuper adiectum, ne intra castra essent, neve vallo uterentur, ne pellibus tentoria haberent: isque miles ad tentoria rediret, qui ex hoste duo spolia retulisset. Haec eos poena fortissimos fecit.

11) Eos qui cannensi clade deseruerant socios omni ignominia senatus adfici iussit.

---

5) Castrensem hunc morem addit Nepotianus.

c) Cod. taurpmitanam.

a) Cod. descendens.

12) Q. Petilius consul adversus Ligures pugnans, cessante exercitu, interemptus est. Decrevit senatus ut legio quae se pro imperatore morti non obiecisset, annonae stipendio careret, aes solitum non acciperet: ut ignominia adfectos servatae inhoneste vitae pigeret.

13) Apud Carthaginienses imperator si male usus consilio fuisset in bello, quamvis victor, crucifigebatur.

14) Clearchus dux Lacedaemoniorum dicebat, a milite plus imperatorem timeri quam hostem debere.

15) Lacedaemoniorum matres procedentibus ad bellum filiis dicebant, ut aut victores redirent, aut occisi scutis referrentur. [1]

Cap. XVII.

pag. 114.

De Jure Triumphandi.

1) Lege cautum fuit ne quis triumpharet, nisi hostium milia V. una acie stravisset.

2) G. Fulvius Flaccus, cum rem bene gessisset, delatum a senatu triumphum sprevit.

3) Q. Fulvius et L. Opimius, unus Capua recepta alter victis Fregellanis, contra petitum triumphum, triumphandi ius non tenuerunt; sed pronunciatum est his triumphum deberi qui imperium populi romani auxissent, non qui recuperassent quae fuissent rei publicae.

4) Belli civilis victor neque imperatoris nomen meruit, neque triumphavit, neque diis gratias egit. Quamvis enim imperatoribus, civium tamen victoribus, minus faverunt.

Cap. XVIII.

De Censoria Nota.

1) Post cannensem cladem M. Metellus quaestor multique equites romani dignitate deleti in aerarios relati sunt a M. Atilio Regulo et L. Furio Pilo censoribus, ob id quod iuraverunt se Italia abituros.

Cap. XIX.

De Veneratione.

1) Superioris Africani filium captum rex Antiochus et liberaliter habuit et maturissime ad patrem remisit, a quo finibus pellebatur.

2) Idem Africanus privatus in liternino rure agebat. Subito advertit, ad villam venientium multitudinem piratarum: tecta per domesticos iussit armari. Quod cum duces piratarum advertissent, remotis sociis abiectisque armis, orare coeperunt nequid in eos aspere facerent, aut ne ab his timerent: venisse, uti liceret his frui conspectu tanti viri. Quod cum Scipio

1) Non occurrit hoc exemplum in Valerii serie.

audisset, patefieri ianuam, intro vocarique eos iubet. Tum piratae, tamquam templi postibus adoratis, ingressi sunt, et amplexi dexteram Scipionis, osculis coluerunt; ac reliquere dona tamquam Deo dicata. Laeti ac beati tum denique suam classem conscenderunt.

pag. 115.

Cap. XX.

De Indole Puerili.

1) Cato cum prosriptorum civium capita in atrio Syllae videret, interrogavit Sarpedonem suum paedagogum, cur tam cruentum tyrannum nullus occideret. Respondit, deesse volentibus facultatem. Dari sibi Cato ferrum a proprio pedissequo poposcit, eo quod timeri ad haec audenda non posset. Postea paedagogus nunquam intromisit Catonem, quin prius sinum eius scrutaretur.

2) Faustus filius Syllae in schola degens patrem proscribentem aperta saepe voce laudabat, dicens idem se facturum, cum potitus rerum fuisset. Audit G. Cassius condiscipulum, et colapho ferit. O manum iam tyrannicidam!

3) Aemilius Lepidus vix pubes in acie hostem stravit, tum cum res militaris sola laudi erat, et civem protexit. Ob quae merita ex senatus consulto statua eius posita est in Capitolio cum bulla atque praetexta.

Cap. XXI.

De Fortitudine.

1) Horatius Cocles cum Etrusci in urbem Romam insistenter irruerent per pontem sublicium Tiberis, in pontis fronte hosti obstitit solus, donec quod post tergum erat dirueretur. Denique soluta compage per cives, ubi accepit fragorem, cum armis se in Tiberim dedit, ac pariter et hostium victor et fluminis superiactis Etruscorum telis meavit.

2) Cloelia virgo haud dissimilis facti et virtutis. Haec post exiguum temporis intervallum, per eundem alveum ruptis vinculis innatavit. Obses quippe Porsennae data, vigiles fefellit, et conscenso equo per Tiberim Romam rediit. Statua ei equestris ex senatus consulto data.

3) Sertorius loricatus hastam nixam oculo gerens Rhodanum transnatavit. [1])

4) Gallis victoribus. duce Brenno cum sola arx et Capitolium ad tuitionem populi romani esse coepisset, neque his collibus omnis recipi turba vel nobilium civium posset, ex concilio senes planis recepti sunt, et electi missi iuvenes ad tutiora ut valerent tuenda. Tum senatores cum insignibus honorum, quos gesserant, et sacerdotiorum, apertis ubique ianuis . . .

Reliqua desiderantur, nempe a lib. III. cap. 2. ff. 8. usque ad operis finem.

---

1) Deest hoc exemplum in Valerii serie.

*) P. 111. ff. 17. Exemplum capillum rutiflum sibi cotta faciebant videtur mihi transferendum ad ff. 6. dicendumque Spartani capillum rutilum sibi (ceromate?) faciebant. Nepotiani exemplar mendis esse inquinatissimum iam dixi.